

nestablius, Cancellarius, mutuis inuidiæ con-
 flagrarunt odiis. Siquidem Connestablius à re-
 stititione Amiralii aula excesserat, & domi in-
 glorius priuatam vitam actitabat. Ad hoc tem-
 pus Otto Henricus Palatinus Euāgelii doctri-
 nam amplectitur. Idem faciunt Hildeffemeses.
 De Concilio Pontifex literas atque diploma
 statim ad Cæsarē miserat in Hispaniam. Cæsar
 ad ea vigesima quinta die Augusti respondet.
 Initiò laudat eius conatum atque studium er-
 ga rempublicam: sed Galliæ regem sibi confer-
 ri dolet. hunc enim esse prodigum filium. se ve-
 rò, qui nunquam ab officio deflexerit, multo
 arctius complectendum esse dicit. Si igitur af-
 flictam rempublicam iuuare velit, debere ip-
 sum ex officio se profiteri illius hostē, qui to-
 tius perturbationis & calamitatis est auctor,
 qui Turcam in rempublicam Christianam eli-
 cit & inuitat, qui nihil intentatum relinquit,
 ut ambitionem, & animum vindictę cupidissi-
 mū exatiare possit. Quū enim ad ipsum orbis
 Christiani præcipua cura pertineat, rē ipsam
 profectò postulare, ne diutius illum ita tumul-
 tuari permittat: sed inimicum ei sese declaret.

Otto Pa-
 latinus.

LIBER XV.

Quum iam vndique bellum ferueret, Pon-
 tifex Augusti die vigesimosexto lega-
 tos mittit, Cardinales pacificatores,
 Michalem Visensem Lusitanum ad Cæsa-
 P.

rem, Iacobum Sadoletum ad Gallia Regem, orans vt priuatas iniurias reipublicæ condonent, & ad pacis consilia sese referant. Legatos quoque Tridentum mittit ad synodum, Cardinales Parisium, Polum, Moronum. Hoc

Bellum Pannonium.

tempore exercitus imperii nulla re per Hungariam perfecta, quum Pestam oppidum frustra tentasset oppugnatione, domum redit: & è contagione multa hominum millia desiderata sunt. Hunc finem habuit bellum Pannoniū. Pontifex ad tria millia peditum auxilio miserat, Alexandro Vitellio ductore. Exarsit

Bellum inter Anglos & Scotos.

& hoc tēpore bellum inter Anglos atque Scotos, cuius hæc fuerat ante annū occasio, quodd Scotus, quum ad auunculum Angliæ Regem, transigendi de finibus causa, venturum se constituisset Eboracum, dehortante matre & multis ex nobilitate, non venit. Accidit autem vt Scoti sub initium Decembris hoc anno prælium aduersum facerent, eo in prælio capti fuerunt complures genere nobiles: ac sponte quidem, quodd ducem contemnerent, humili loco natum, & illum sibi præpositum esse grauitèr molestèque ferrent. Eo facto vehementer indoluit Rex, domumque reuersus, paulo post mortem obiit. Fuit hoc pridie Iduum Decembris, quum ante diem octauum vxor ei filiam peperisset, Mariam: quæ res dolorem etiam auxit, quum hærede masculino careret. Nam anno superiori filiolos duos intra vigin-
tiqua-

triquatuor horas diuersis locis amiserat. Vxo-
rem autem habebat Mariam, Claudii Guisii
principis è familia Lotharingica filiam. Labo-
rantibus ad hunc modum Scotis, Galliaë Rex
auxilio mittit pecuniam & tormenta. Mor-
tuo Rege summa rei permiffa fuit Arraniaë
Comiti Iacobo Hameltonio, qui Regis erat
consobrinus magnus. Proximum ab eo locum
tenebat Cardinalis Andreanus, Galliaë Regi
deditiffimus. Diximus antea de Saxoniaë
principe, Henrico, qui pro se filioque Mauri-
cio foederi Protestantium nomen dederat.
Ab eius verò morte sollicitatus Mauricius,
non se teneri vinculo patris, nec ab illo potuiff
se obligari, dicebat. Profligatus vt supra
dictum est Henricus Brunsvicensis, accusat
Saxonem, Lantgrauium atque socios ad Cam-
eram : qui deinde citati tribunal illud at-
que iudicium in omnibus planè causis men-
se Decembri recusant, & missis eò legatis
testificantur, non se quidem recusare legiti-
mam aut ordinariam iurisdictionem, sed ip-
sos repudiare iudices, qui sint diuersaë reli-
gionis. In conuentu Ratisbonæ decretum erat,
vt huius anni mense Ianuario Camera refor-
maretur. Hoc protestates itaratum habebant,
si modò suæ quoque religionis homines in
eum confessum admitterentur.

Quum *Seditio R. & p. lla.*

Parpinianum Galliaë Rex obsideret, seditio

fuit nata Rupellæ, quod est in Xantonibus oppidum maritimum, celebre cum primis, & opportuno loco positum. Ab Anglis aliquando possessum fuit, sed ad Galliæ ditionem rediit, Carolo quinto Rege, qui patri Ioanni successerat. Causa motus fuit propter impositum ab Rege præsidium, ductore Iarnaco Amiralii cognato. Vicinis etiam in locis tumultuose res agebatur ob salinarum vectigal, Regis administris & quæstoribus, qui eò venerant, repulsis. Vbi primùm Rex accepit, nouum eò præsidium mittit equitum atque peditum. Iarnacus etiam tormenta illis omnia tollit & arma: & occupatis portis, excubias atque stationes ibi collocat. Vltima deinde Decembris die Rex eò venit: & postridie pro tribunali sedens, quum & oppidani & vicini, supplices adque pedes illius proiecti, misericordiam implorarent, culpam illis cõdonauit, postquam illos graui & affectuum plena oratione obiurgasset. Ianuarii die decimosextimo, Ferdinandus Rex cum duobus filiis Noribergã venit, comitiu causa. Post octauum deinde diẽ venit etiam eò Græuellanus ab Hispaniis, qui per Tridentum iter faciens cum episcopo Atrebatensi, filio, legatos Põtificios ad progressionem fuerat hortatus. Secundo Calendas Februarii rex Ferdinandus proponit, & quia superioribus aliquot comitiis decreta sint aduersus Turcam auxilia continua, monet ac petit vt in eam cogitationem

M. D.
XLIII.

Comitia
Noribergæ

nem omnes incumbant. nuntuari enim ab omnibus, illū hoc anno maximis viribus in Hungariam esse rediturum. Protestantes interea Ferdinando regi Cæsarisque legatis libellum supplicem tradunt: quo rogabant ut iuxta veteres Imperii leges & Cæsaris declarationē, Camerae iudicium emendetur, & alii constituentur iudices. Sed tum Ferdinandus Rex & Cæsaris legati dicebāt, absque causæ cognitione nō posse remoueri Camerae iudices, & eius emendationem iam esse decretam: & Henrico Brunsvicensi, qui sit eiectus, repetenti sua, non posse ius denegari. Quum propter Cæsaris adventum ad multo grauius bellum restenderet inter ipsum atque Cliuensem, Principes Electores & alii ordines per legatos intercedunt, & vix demum inducias impetrāt à Granuellano: non quidem certas ac definitas, verum tales, ut esset in arbitrio Cæsaris, ubi primū Germaniam tetigisset, illas vel habere ratas, vel repudiare. atque interim oppidū Sittardum, quod est ad fines agri Iuliacensis, valde munitum, in potestate Cæsaris futurum erat, donec ille quid suæ esset mentis explicaret. Sed interea fuit commissum prælium ad id oppidum Martii die vigesimoquarto. Quumque superior in eo esset Cliuensis, partim ob hanc victoriam, partim impulsu Regis Galliarum pecuniā subministrantis, animum obfirmavit, repudiatis induciis, quum legati domum rediissent.

*Inducia est
Cliuensis.*

Galliæ Rex aliquâto serius accepit literas Cæsaris ad Pontificem datas, de quibus libro superiori diximus, ideóque nunc tãdem scripto valde prolixo respondet. Paulò ante hoc tempus mortè obiit Guilielmus Bellaius Langæus, de quo non semel est facta mentio, summæ vir dignitatis atque virtutis, & præcipuè Gallicæ nobilitatis ornãmētum, ob insignem doctrinam, eloquētiam, vsum rerū, & singularem in omni functione dexteritatem: longè mirū dissimilis à plerisque Regū sectatoribus, qui suas modò facultates amplificare studēt. Ipse autē ingenio præditus heroico, solùm ed spectabat, vt solida virtute sibi verã gloriã cõpararet, & fidelè operam suo principi, vel cum rerum suarum dispendio, nauaret. Concionabatur his diebus Euangeliũ fati purè, Frãsciscus Lãdrus in æde sanctæ crueis Lutetiæ, neque missificabat, quòd vino abstineret, vel natura, vel instituto. Hũc diebus aliquot ante Pascha theologi in carcerè abducẽdũ curauerũt. Rex ea de re certior factus, hunc ad se euocat. Ille quũm ed venisset, perterrefactus quorundam vocibus, qui Regem vehementer exacerbatum dicerent, non præstitit eam constantiã, quam ab eo complures expectabãt. Quare Aprilis die vigesimonono cogitur ea quæ prius docuisset detestari sua voce. Eodẽ modo fuit actum paulo pòst, licet non ita solenniter, cum altero quodam populi doctore, Depensio.

Huius

• Langæus

Præm. Langæus
drim.

Huius anni principio Bucerus ab Archiepiscopo Coloniensi vocatus, Bonnæ cœpit docere, quod est ad Rhenum circiter quinque supra Coloniâ milliariibus oppidum. Ad Idus deinde Martii cōuentus agit ordinum Episcopus, Bonnæ: & vt de pia reformatione deliberetur, petit. Quum autem clerus neminem ad hoc designaret, reliqui ordines ab Archiepiscopo contendunt, vt pro suo iudicio deligat homines ad eam rem idoneos. Bucero igitur munus hoc cōmittit, vt doctrinæ Christianæ capita conscribat: & quò rectius omnia fierent, Saxonix Principem Electorem orat, vt Philippū Melanchthonem adiungat. Cùm is venisset, & à Langrauiō Ioannes Pistorius, ac perfectum esset opus, Archiepiscopus illud primarii templi Coloniensis Ecclesiasticis mittit, qui sunt omnes illustribus nati familiis.

Deinde ad vigesimumsecundum Iunii diē alterum indici conuentum, vbi hi quos diximus Ecclesiastici, pertinaciter hoc vrgebāt, vt Bucerus & alii quidam nuper instituti populi doctores, loco submoueantur. Id non recusabat Archiepiscopus, si vel falsę doctrinę vel impurę vitę quispiam eos conuinceret. Quum igitur in eo res permaneret, illi librū aduersariū parāt, & Antididagma vocāt. In eius libri præfatione, post magnam vim conuiciorū in Lutheranos, claris verbis affirmant, sub imperio

Coloniensis reformationis.

*Gropperi
inconstãtia*

Turcarum malle se viuere, quàm sub Magi-
stratu, qui reformationem illam sequatur at-
que defendat. Huius libri, vt aiunt, fuit archi-
tectus Gropperus. Nam is, quum res in eum ef-
set deducta casum, à Buceri amicitia se totum
auerterat: & Principe relicto, cui omnem for-
tunam debebat, in aduersariorum castra tran-
sierat. Bucerum vehementer oppugnabant
theologi Colonienses, & grauissimis acerbabãt
cõuitiis. Ille verò disceptationẽ fieri petebat.
Ad eius quoq; defensionem Melanchthõ tunc
libellum emisit: & ad modestiam illos horta-
tus atq; studium veritatis, quàm tetros defen-
dant errores ostendit. Saxonix Dux Mau-
ricius ad hoc tempus leges aliquot cõdit, pro
conseruanda puritate Euangelii. Et quia iu-
uentus est veluti seminarium tam Ecclesiæ
quàm reipublicæ, tres literarum ludos insti-
tuit, Misenæ, Merseburgi, Portæ: & in hunc
vsum applicat eorum collegiorum prouen-
tus, in quibus aliquando monachi vixerant,
& id genus alii. Academiam Lipsensem auget
& amplificat. Mendicationem prohibet: & vt
subueniatur egenis familiis, pecuniã annuam
certis locis designat. Adulteros gladio feriri
iubet. Cæsar ex Hispaniis decedens, filium
Philippum designat Regem, & in matrimo-
nium ei dat Ioannis Lusitaniæ Regis filiã, Ma-
riam. Hoc etiam anno Sigismundus Po-
loniæ Regis Sigismundi filius, in matrimoniũ
ducit

*Mauriciũ
leges.*

Iucit Ferdinandi Romanorum Regis filiam,
 Elisabetham. Henricus Brunsvicensis ad
 Cæsarem in Italiam profectus, Cremonæ gra-
 uiter accusabat Protestantes. Aduentan-
 te iam ex Italia Cæsare cum copiis, Protestan-
 tes Smalcaldiæ conueniunt, & de legatione ad
 illum mittenda, de rebus ad agri Brunsvicen-
 sis tutelam atq; fœdus pertinentibus, de Mau-
 ricio Principe sollicitando, de Sueciæ Rege, de
 Ottone Henrico, de Wolfgango Principe Bi-
 pontino, de Monasteriensi Episcopo, qui qui-
 dem omnes cupiebant in fœdus recipi, delibera-
 rant. Paulo sub hoc tempus Cæsar & An-
 gliæ Rex fœdus faciunt aduersus Galliæ Re-
 gem, qui Scotis opem ferebat. Hanc verò so-
 cietatem grauiter tulit Pontifex, ideòq; Gal-
 licam amicitiam sibi ducebat esse necessariam.
 Quum sub exitum Iulii, Spiram Cæsar venis-
 set, Protestantes eò mittunt legatos, qui dice-
 rent, siquidem sibi idoneè caueatur de pace, si
 Cameræ iudicium emendetur, si contributio-
 num tollatur iniquitas, non se defururos pu-
 blicis necessitatibus. Quod ad Henricū Brun-
 svicensem attinet, senatum sibi dari, causam-
 que cognosci petunt, & illum, qui prior vim
 fecisset, iure pulsum se demonstraturos aiunt.
 Cæsar ad ea, non esse quod amplius requirant:
 satis enim ipsis de pace cautum superioribus
 decretis. Cameræ iudices indicta causa remo-
 veri non posse. Iam Octobri mense futurū, vt

Fœdus Cæ-
saris cum
Anglo.

de ipsis inquiratur: nec impune fore, si quid in eis culpæ residebit. Contributionum moderationem, nisi de cõmuni omnium ordinum voluntate ac cõsilio fieri nõ posse. Brunsvicensem, nisi restituatur, rationes initurum, quomodo sua recuperet. Nono die Augusti Cæsar Mogütia dat literas ad senatum Coloniensem contra Bucerum & alios Euãgelii cõcionatores. Calendi etiam Iunii Põtifex collegis primarii templi Coloniæ scribit, in hac animi sollicitudine & dolore, quem percipiat ex Archiepiscopi vesania, valde se recreari fortitudine illorum atque pietate. Quod enim & amplissima ciuitas & prouincia tota sit incolumis, post Deum immortalem ipsis acceptum esse ferendum. Itaque permagnas ipsis agere gratias, ob tam strenuè nauatam operam: cuiusque rei perpetuam apud se fore memoriã. Veruntamè opus esse constantia, vel eò maximè, ne si relanguescant, Archiepiscopus, quum fortè superior euadet, grauiter in ipsos vindicet. Sint ergo fortes in defensione nominis Diuini, & catholicæ religionis, & suæ ipsorum libertatis atque salutis, quam impius Hæresiarcha studeat euertere totam & labefactare. Paulò ante hoc tempus Galliæ Rex in Veromandos cum exercitu profectus, oppidulum Landresium Cæsari adimit, & opere præfidiõque munit. His ipsis quoque diebus Barbarossa Turcicus legatus, ductore Poli-

*Pontificis
litere ad
Colentens.*

no Gallo, magna cum classe Tollonum applicuit, quod est prouinciæ Gallix oppidum atque portus, inter Massiliam atque Niceam. Eius de aduentu Rex ubi cognouit, Angianum Vendomensẽ cum copiis & trimibus illi mittit auxilio. Postea simul ambo Niceam versus contendunt, & quum oppidum atque portum Augusti mēsis die vigesimo cepissent, arcem obsident. Alter Turearum exercitus in Pannoniam irruit, Quinqueecclesiam oppidum & urbem arcemque Strigoniam capit, Albam autem regalem expugnat.

*Classis
Turcica.*

Cæsar Moguntia Bonam venit secundo flumine. Docebat ibi tum Bucerus, ut antè diximus, & Gaspar Hedio quoque, Argentina nuber accersitus ab Archiepiscopo, vir & ingenii valde sedati, & ad docendum populum imprimis idoneus.

Erant vterque non in nullo discrimine, maximè præsentibus Hispanis. Cæsar etiam vt eos dimitteret ab Archiepiscopo per legatos contendit. Melanchthon iam antè discesserat. Illi etiam non multo post impetrata dimissione, & constitutis Ecclesiis atque Ministris, domum reuerterunt. Inde Duram Cæsar petit, & postridie quàm eo venisset, misso præcone deditioem sibi fieri postulat: nisi faciant, bellum denuntiat. Milites præsidarii contemptim respondent, neque sibi periculũ

*Dura ex-
pugnatio.*

esse dicunt ab illo, qui iam pridem sit factus esca piscium. Nam rumor increbuerat, Cæsarem, quum post cladem Argieranam ex Africa domum rediret, facto naufragio periisse. & hæc opinio sic infederat animis populi Cliuensis, vt etiam illis, qui se non vidisse modò Cæsarem, sed conuenisse quoque dicebant, vix crederent. Principi quoque fuit idem persuasum, fatali quadam credulitate. Huius autem figmenti auctores fuisse putantur Galli, ne Cliuenses remollescerent, ac Cæsaris potentiam veriti, paciscerentur. Eo dato responso, Cæsar Augusti die vigesimoquarto, prima luce tormentis oppidum oppugnat, postea militem immittit, Hispanos maximè, quorum erat ingens alacritas. Ii sæpe repulsi, quum plurimos è suis desiderassent, non prius conqueuerunt, quàm vi caperent. Oppidanorum ea fortuna fuit, quæ solet esse quum ferro via sit & aditus. Oppido direpto & incenso Cæsar progressus, Iuliacum, ac deinde Ruremūdā, oppidum Geldriæ munitum, deditione capit. Ruremunda Venlonum petit. Eò tandem ad ipsum in castra venit Dux Cliuensis, comitatus Henrico Brunsuicensi, & legatis Archiepiscopi Coloniensis Hermanni. Cùmque supplex deprecaretur, Brunsuicensis etiam & legati vehementer intercederent, Cæsar tandem confurgit, & Auraicæ Principi ac Granuelano dat negotium, vt leges illi præscibant,

inter

*Cliuensis
Cæsari sup
plex.*

inter quas adscriptum est, ne ab ecclesiæ catholicæ religione discedat: si quid mutauit, restituat.

Hoc tempore Britannia Rex Henricus, foedere nuper associatus Cæsari, copias aliquot militum transmittit in Belgium, qui Cæsarianis coniuncti Landresium obsident. Interea venit Metim initio mensis Octobris, missus Cæsaris, Carolus Bosetus iureconsultus, & communicato cum Senatu, cum monachis & Ecclesiasticis consilio, quum ex concionatoribus alterum ad se vocatum acriter obiurgasset, mandat, ut ante triduum excedat vrbe, neque sermonem deinceps cum vlllo ciue conferat, capitis denuntiata poena, si secus faciat. Post recitatur edictum Cæsaris, quo Senatui mandat, ne quid noui dogmatis admittant, & in fontes animaduertant. Itaque Senatus edicit ciuibus, ut antiquam religionem colant: ut qui se dederunt in tutelam ac fidem Protestantium, intra certum tempus ei renuntient. qui secus fecerint, iis & multam & exilium & alias penas constituit. Vigebant hoc anno se-

*Euang.
Meti proffis
gatum.*

*Seditio in
Scotia.*

ditiones atque turbæ per Scotiam, diuisis procerum animis. Nobiles enim illi, quos in Anglia captos fuisse diximus, liberaliter à Rege dimissi, rebus eius vehementer studebant. Cardinalis autem Scotus, qui magnos haberet in Gallia census annuos è sacerdotiis, & Regina Guisii filia, Regis Gallia partes tuebantur.

A morte Scotiæ Regis, Henricus octauus in hoc erat totus, vt Eduardo filio suo Reginula Scotiæ, nuper nata, desponderetur. In ea re bonam operam nobiles illi, quos diximus, ei nauauerunt: & quû Iacobo Hameltonio persuassissent, Cardinalem Andreanum capiunt, & Reginam in arce quadã obsident, & confectis literis matrimonium illud ratum habent. Cùm autem Galliæ Rex consilium hoc turbaret: nobilitas etiam Reginæ sortem indignè ferret, & Hameltonius in alteram partem transfret, discussus fuit à pactis. Itaq; bellû rursus incruduit inter ipsos & Anglos, vt infra dicitur. Bellû etiam erat Daniæ Regi cum Cæsarianis Belgis, propter Christiernum Regem captiuum. & ille quidem Protestâtes de auxiliis interpellabat: sed hi causam hanc ad fœdus nihil pertinere dicunt. nam cautum erat, si religionis nomine ei bellum fieret, vt tunc communibus auxiliis defenderetur. Cliuentis facta cum Cæsare pace, legatum mittit ad Galliæ Regem, eiusque fœderi renuntiat, & vxorem sibi mitti petit, pro cuius trãsitu, fidem publicam Cæsaris impetrasset. Rex legato respondet, quò minus sit ei & vxor tradita, & missus etiam exercitus, per se non sterisse: verùm ipsius factum esse culpa, qui auntiarit non patere viam per ea loca, quîq; sui generis & conditionis oblitus, in talem seruitutem sese coniecerit. Ad neptem quòd attinet, licere vt de parentum atque

Danius in
Casaria
1705.

que etiam illius voluntate cognoscat. se quidem nulla re amplius ipsi deuinctum esse.

Cæsar compositis rebus per Geldriam, Octobri mense Landresium venit ingenti cū exercitu. Venit etiam eò Galliæ Rex totis viribus: & omnino res ad prælium spectabat. sed quum annonam intulissent Galli, silentio notis illinc discedunt: nec deprehensum hoc ab hoste fuit, priusquam illuxisset. Tunc demum insecuti, postremum agmen morantur, & complures interficiunt. Landresii militabat Cæsari voluntariè Mauricius, qua quidem re magnam sibi beneuolentiam & aditum ad illius amicitiam comparauit.

Fuerat indictus à Cæsare conuentus Imperii ad vltimum Nouembris diem. Prostantes ergo Francofurti prius conueniunt, & de rebus abs se tractandis in comitio deliberant. & quum propter bellum Gallicum res extraheretur, Saxo & Lantgrauius datis ad Cæsarem literis, ad comitia se venturos dicunt: siquidem ipse veniat, & sibi sociisque publica fide caueat. Cæsar se venturum responderet, ac simul cautionis formulam mittit.

Initio deinde Ianuarii mensis è Belgio profectus, Spiram venit. Huius mensis vigesima quarta die fuit magna solis eclipsis interdiu, sic vt ab omnibus non sine admiratione cōspiceretur. Lunæ quoque hoc anno tres fuerunt eclipses plenæ. res nimirum prodigiosa, &

M. D.

XLIII.

Comitia

Spiræ.

Eclipses so-

lis & lunæ

quam à Caroli magni tempore non accidisse
Physici dicunt. Frequens admodum fuit hic
Spiræ conuentus. nam & Ferdinandus Rex, &
Electores omnes, quod rarè fieri solet, ade-
rant, & plerique Principes omnes, & in his
etiam Cliuentis. Aduenienti Saxoni, obuiam
profecti sunt Lantgravius, Archiepiscopus
Colonienfis, Fridericus Palatinus, & Sciciliæ
Prorex. Biduo post fit initiũ, & proponit Cæ-
sar, petítque vt de perpetuis & continentibus
in Turcam auxiliis deliberent: & dispiciant,
qua potissimũ via tolli possit religionis dis-
fidiũ. Galliæ Rex, qui facilè poterat scire Cæ-
sarem de se grauem habiturum querimoniam
ad Principes, legationẽ decernit amplissimã,
Ioannem Bellaium Cardinalem, Franciscum
Oliuerium Alenconiũ, Africanum Malleiũ,
prætorem Diuionensem. Hi quum Ianuario
mense venissent Nanceium, oppidum Lotha-
ringiæ, cautionem Cæsaris expectant: quam
per fœciale præmissum Rex postulabat. Sed
is asperrimis verbis à Cæsare reiectus fuit, ac
tota Germania iussus faceffere. Electores ac
reliqui ordines omnes, monitu Cæsaris, A pri-
lis die secundo dant literas ad Heluetios, qui-
bus orabant, ne Galliæ Regi, qui propter im-
pium fœdus cum Turca haberi debeat pro
communi hoste, suos deinceps militare pa-
riantur, & eos, qui iam profecti sint reuocent:
& ita se gerant, vt publicam salutem ipsos
noluif-

noluisse negligere, videri possit. Aprilis die quinta Saxo, Lâtgravius atque socii Brunsvicensis Henricū coram Cæsare, Ferdinando Rege, & totius Imperii cōfessu de scripto grauisimorum criminum accusant, & ordine commemorant etiam quid dāni dederit Brunsvico & Gossariæ ciuitati, sociis & cōfœderatis: quorum salutis defendendæ causa, coacti sint ipsi vim illam iniustam propulsare. Postea recitant quomodo annis nunc aliquot totus in hoc fuerit, vt bellum ipsis per occasionem inferret, idq; literarum testimoniis demōstrant, quas arce illius primaria capta repererāt. Post hæc impium esse, ac Pontificiam quoque religionem, cuius defensor videri velit, ab eo contemni & ludificari dicūt, ac testimonio cuiusdam puellæ luculentissimo docēt. Hanc enim quum deperiret, finxit mortuam: cuiusque exequias, pro veteri & inter Pontificios vsitata consuetudine, à sacrificiis curauit fieri: quum simulachrum pro ea ad sepulchrum efferi fecisset, & illius interim rectè valentis in quodam castro assidua frueretur consuetudine. Brunsvicensis accusationi Protestantium, cui ipse non adfuerat, ita volente Cæsare, Aprilis die vigesimatertia respondet, & vim magnam conuictiorum passim effundit: atque huius re-
 criminationibus Protestantes iterum respondent. Postridie Paschæ, qui tum erat Aprilis dies decimusquartus, Cæsariani milites,

*Exequias
 riuantis
 puellæ.*

*Pugna ad
 Caviçnam
 numo.*

Alfonso Daualo ductore configunt in Pedemontio cum Gallis, ad Carignanum oppidum, & superantur, multis milibus desideratis. Gallorum dux erat Angianus Vendomensis: ea nuntiata clade, Cæsarem multi putabāt non recusaturum actionem pacis, verū obfirmatè bellum parabat.

Aprilis die vigesima septima Sabaudię Dux Carolus Gallię Regem in senatu Principum, per legatos accusat, & præter superiorum annorum vim atque iniuriam, excitatum ab eo dicit Turcicum legatum Barbarossam, qui Gallorum copiis adiutus, Niceam oppidum suum deditioe ceperit, contraque fidem datam diripuerit, & plurimis in seruitutem abductis, incenderit. Petit igitur vt sibi vehementer afflicto subueniant: præsertim quum ad arcis obsidionem omnino redituri videntur hostes, & ipse sumptum tolerare nequeat, quum vix habeat quod se, filium atque familiam alat. Ad hoc tempus Angliæ Rex ingentem classem mittit in Scotiam. Hi secundam nacti tempestatem, quum appulissent Leatham, nobilem portum, post Edinburgum primariam urbem Scotiæ capiunt: & quum arx ibi defenderetur, neque capi posset, incendunt. Fuit hoc initio mensis Maii. Hoc in comitio Cæsar Wolfgangū Prussiæ magistrum ceremonia solenni, palàm inaugurabat, eique Prussiæ magistratus insignia conferebat: in
que

*Anglica
classe in
Scotos.*

quo multis iam annis erat Albertus Brandeburgicus, Casimiri & Georgii frater, & uxore ducta sibi illum vsurpabat, còque nomine proscriptus fuit à Camera ante annum duodecimum. Poloniæ autem Rex Sigismundus, veluti beneficiarium suum atque clientem defendebat.

Legati Hungari quum superioris anni cladem recitassent, opem implorabant Imperii: iam enim ad extremum casum rem esse deductam. & si destituantur, facturos omnino se, quod rebus desperatis fieri soleat, & quod à nemine reprehendi possit: subituros esse quantumvis iniquas còditiones, & seruitutem ipsã potius, quàm vt reliquis otiosis & inspectãtibus in exitium voluntarium ruant. Saxonis *Saxonis* dux Ferdinandum pro Romanorum Rege no *pacta cum* *Cæsare* *Ferdin.* lebat agnoscere. Hoc autem in conuentu Maio mense tráfacta res fuit, & obseruantia Saxo promisit. Cæsar inuicẽ pactionem dotalem Saxonis atque Cliuensis confirmat, quod antehac perpetuò recusauerat: & si Cliuensem mori contingat absq; liberis masculis, & ei Saxo sororius liberq; mares omnino succedãt, per mittit: ea tamen conditione, siquidẽ ante hũc casum de religione conuenerit. Arctioris etiã vinculi causa, Ferdinandus approbãte Cæsare, filiam suam Eleonoram, Saxonis filio nato maximo despondet, si conciliatio fiat religionis antequam illa sit matura viro

Posterius hoc valde fuit arcanum, & magno silentio tegebatur vtrunque: sic vt ne Langrauius quidem atque socii, quicquam de eo scirent. nam acta res fuit à paucis consiliariis: & Cæsar Granuellanum, Ferdinandus Hofmannum, Saxo Pontanum atque Burcartum adhibuit. Daniæ quoque Rex missis legatis omnino transegit cum Cæsare, quum ad illud vsque tempus per totam Hyemem copias militum aluisset in futurum euentum. A Galliæ regis amicitia videbatur discedere, propter societatis Turcicæ famam. nam hoc propè significabant legati, quum familiarius ad socios loquerentur. Nunc ad postulata Cæsaris atque Ferdinandi reuertendum. Diu multumque re deliberata, Iunii mensis die decimo finem habuit conuentus. Ordines Imperii pecuniam Cæsari decernunt semestrem aduersus Galliæ Regem, in equitum millia quatuor, peditum viginti quatuor. Eius vero pecuniæ partem aliquam Cæsar communicat Ferdinando fratri, quò loca finitima Turcis muniat. In futurum bellum Turcicum colligi placuit pecuniam viritim per Germaniam, pro cuiusque facultatibus atq; censu. Et quia

*Decretum
omnii.* diffidium religionis in his bellicis occupationibus tractari non potuit, ad proximum conuentum, inque mensem Decembrem reiicitur. Interea Cæsar negotium se daturum ait viris bonis atque doctis, qui piam aliquam emen-

emendationis formulam conscribant . vt idem quoque Principes faciant hortatur , quò post in futuris comitiis facta collatione , de communi consensu statuatur aliquid , quod ad publicum orbis Cõcilium vsque feruetur , in Germania peragendum . Pacem interim colant omnes , neque turbẽ quicquam ob diuersam religionem excitetur : & Ecclesiã cuiuscunque sint religionis , vtrobique facultates suas obtineant , ex iis que bonis decidatur Ecclesiẽ ministris , scholis , & egestate pressis . Decretum hoc minimẽ laudabant Pontificii , totisque viribus impugnabant . Sed quum Coloniensis & Monasteriensis Episcopi starent à Protestãtibz , Cliuensis etiam & Badensis arbitrio Cæsaris omnia permitterent , qui viam hanc , veluti mediam & vtrisque tolerabilem , post multam disceptationem ostenderat : illi bona sui parte deminuti , non se quidem assentiri , sed neque Cæsari modum in eo præscribere , nec ipsius derogare potestati , sed tolerare velle dicunt . Palatinus Elector Fridericus & Brandeburgicus Elector intercesserant , vt ita decerneretur . De lite Brunsvicensi post varam & multam actionem ita demum placuit , vt Cæsari , tanquam summo magistratui permittatur omnis ager Brunsvicensis , donec vel amicè , vel iure ac legibus disceptata lis fuerit ac definita . prouinciã verò administrationẽ Cæsar committat vel Palatino , vel

Pontificii
deminuti.

Litis Breuo
susc. definitio.

Electori Brandenburgico. item, Mauricio vel
 Cliuensi Principi, pœnam violatę pacis luãt,
 qui non parebunt. Auxilia belli Gallici ciui-
 tates inittid recusabant, propter mercaturam
 & commeatum. sed quum Principes assensif-
 sēt, & plena esset odii Gallię Regis causa, sub-
 scripserunt & ipse. Quum Lantgravius domũ
 rediturus ad Cæsarem venisset salutandi cau-
 sa, perbenignè fuit acceptus, & Cæsar quod mi-
 nus iam ipsius vteretur opera contra Gallię
 Regem consultò fieri dicebat, ne grauaret ip-
 sũ odio: sed eo cõfecto bello, profecturum
 se statim in Turcam, & ipsum velle sibi lega-
 re, totũque administratoni bellicę præficere.
 Quũmq; ille verecũdè se excusaret atq; demit-
 teret, velut impar tãtę puincię: Cæsar, Tibi,
 inquit, & aliis aliquãdo rectè belligeratus es,
 nõ dubito quin & mihi bonã operã præstare
 possis. atq; his verbis amicissimè dimittit. Il-
 le spe bona plenus & hilaris, qui tam propitiũ
 haberet Cæsarem, domum reuertit. Finito
 conuentu Cæsar Spira proficiscitur Metim.
 iam omnis illius exercitus ad Gallię fines
 in Lotharingia cõuenerat: & sub finem Maii
 Lucemburgũ vrbem deditiõne recuperat. Mi-
 litabant Cæsari Saxonię Dux Mauricius, Al-
 bertus Brãdeburgicus, cũ singulis equitũ milli-
 bus. itẽ, Guilielmus Furstẽbergius, peditũ præ-
 fectus, et Sebastianus Schertelinus, Protestatiũ
 reli-

*Cæsaris ir-
 ruptio in
 Galliam.*

religionis omnes. Cæsaris exercitus progressus, Linzum oppidum & arcem, tribus à Barra miliaribus capit. Inde Sanderisium petit, quod est Gallicæ ditionis oppidum. Tenebatur autem firmo præsidio militum, quibus præerat Landæus ille, qui Landresium à Cæsare & ab Anglis ante annum fortiter defenderat. Dum hæc ita geruntur, mortem obit Antonius Lotharingiæ Dux, non tam ætate grauis, quam solitudine confectus, ob vicinum & penè domesticum bellum. Ei succedit filius Frâcisus, qui Cæsaris è sorore neptè habebat in matrimonio. Ad hoc tempus Angliæ Rex ingenti cum exercitu traiecto mari, Caletum venit, *Anglorum traiectio in Gallia.* post obsidet Monstrelum, illinc Boloniã profectus, oppidum maritimũ, obsidet: ac tormentis validè concussum, deditione tandem capit: quod nec ipsius parens, nec superioris ætatis Reges potuerant. Secundo mensæ obsidione Sanderisii, quum & Landæus in suo cubiculo icu cancelli bombardæ effraacti interiisset, & puluis tormentarius deesset, deditione capitur. Sed ea durante obsidione Renatus Auracæ Princeps, tormento percussus, altero post die, quum Guilielmi Nansouii filium, Patruelem suum fecisset hæredem, vitam finit, non sine mœrore Cæsaris. Capto Sanderisio, Cæsar Augusti die vigesimo quinto pergit, & Catalanno relicto, quod est oppidum Campaniæ, castra ponit ad Matronam: cuius ad flumi-

nis alteram ripam, excubabant aliquot equitum Gallorum cohortes. Gallia Rex, quod Heluetii nondum aduenerant, praelium declinabat, & Cæsar promotis castris Castroteram venit, Castrum Theodorici vulgò vocant: ad idem flumen, ab vrbe Lutetia non bidui via positum oppidum. Et quanquam erant in castris Cæsaris, legati Regis Gallia, de pace missi, Cæsar tamen progrediebatur nihilominus: & quum iam hucusque peruenisset, incredibilis fuit orta Lutetia trepidatio. Fugiebant omnes qui paulo lautiori essent fortuna, nec Regis edictis, fugam prohibentis, retineri poterant, & fæx modò hominum manebat. Itaque periculum erat, ne ab his ipsiis vrbs longè omnium maxima, & imprimis opulenta diriperetur. Vigesima quarta demum die Cæsar cum Gallia Rege pacem facit. Qua facta Cæsar è Suefsionibus domum redit, dimissis copiis. Accidit ea pacificatio plerisque omnibus præter opinionem Nam qui Cæsari familiares erant, certissimam sibi promiserant victoriam, priusquam in bellum iretur, & intra menses aliquot ipsorum ditionis Galliam futuram, aut Regem imperata facturum esse iactabant, cui potentissimi tres hostes imminerent, Cæsar, Imperium, Britannus.

LIBER XVI.

Obiurgatio Pontif. ad Cæs.

Ardente bello Pontifex octauo Calendas Septembris dat literas ad Cæsarem, cuiusmodi